

Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji dla interesariuszy zewnętrznych przedsiębiorstwa w procesie upadłości

KINGA BAUER *

Streszczenie

Akta sądowe procesów upadłościowych zawierają sprawozdania finansowe, jednak dostęp do nich jest ograniczony przepisami *Prawa upadłościowego*. Celem niniejszego artykułu było zbadanie, czy w ocenie specjalistów z dziedziny upadłości wskazane jest zapewnienie dostępu do sprawozdania finansowego oraz czy możliwe jest wykorzystanie informacji w nim zawartych przez interesariuszy zewnętrznych, którzy nie posiadają pełnego dostępu do informacji księgowej przedsiębiorstwa przechodzącego analizowany proces sądowy. W wyniku przeprowadzonych badań ankietowych stwierdzono, iż w ocenie specjalistów z dziedziny upadłości zarówno dostęp do sprawozdania finansowego w aktach sądowych procesów upadłościowych, jak i w tworzonym rejestrze jest istotny. Równocześnie jednak tylko 18% respondentów wskazało, że często lub bardzo często spotyka się w swojej praktyce z wierzycielami posiadającymi wystarczającą wiedzę, aby wykorzystać informacje pochodzące ze sprawozdania finansowego. Natomiast zdecydowana większość respondentów (72%) stwierdziła, iż w swojej praktyce zawodowej miała co najmniej często kontakty z sędziami komisarzami i sędziami orzekającymi w sprawach upadłościowych, którzy posiadali wystarczającą wiedzę pozwalającą na wykorzystanie informacji pochodzących ze sprawozdań finansowych w prowadzonych postępowaniach. Opinia środowiska specjalistów z dziedziny upadłości wskazująca na to, iż dostęp do sprawozdania finansowego w aktach spraw sądowych oraz internetowym rejestrze upadłości jest istotny wpisuje się w koncepcję roli instytucji upadłości w redukcji asymetrii informacyjnej pomiędzy zainteresowanymi i zaangażowanymi stronami procesu.

Słowa kluczowe: bilans, interesariusze zewnętrzni, sprawozdanie finansowe, postępowanie upadłościowe, wierzyciel.

Abstract

Financial statement as a source of information for corporate external stakeholders during insolvency proceedings

Insolvency proceedings court records contain financial statements, but access to the records is limited by the Bankruptcy Law. The purpose of this article was to examine whether, in the opinion of insolvency specialists, it is advisable to provide access to the financial statements and whether it is possible to use the information contained therein by the creditors. As a result of the survey conducted, it was found that, in the opinion of insolvency professionals, access to the financial statements included in court files of bankruptcy proceedings and those in the court register, is significant. At the same time, however, only 18% of the respondents indicated that they often or very often meet in their professional life creditors with knowledge sufficient to utilize the information from financial statements. On the other hand, the vast

* Dr Kinga Bauer, adiunkt, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Katedra Rachunkowości, kinga.bauer@uek.krakow.pl

majority of respondents (72%) stated that in their professional practice they had at least frequent contact with judges-commissioners and judges ruling on cases who had sufficient knowledge that enabled them to use information derived from the financial statements of the ongoing proceedings. The insolvency experts' opinion that access to financial statements in court files and through an online bankruptcy registry is important fits the concept that insolvency plays a role in reducing information asymmetry between stakeholders and other parties involved in a particular court case.

Keywords: balance sheet, external stakeholders, financial statement, insolvency proceedings, creditor.

Wstęp

Ostatnie lata w Polsce są czasem intensywnych prac związanych z nowelizacją *Prawa upadłościowego i naprawczego* (PUIiN), które w efekcie przekształcono w dwa odrębne, obowiązujące od 1 stycznia 2016 roku, akty prawne: *Prawo upadłościowe* (2003)¹ i *Prawo restrukturyzacyjne* (2015). Wcześniej obowiązująca ustawa (PUIiN) łączyła w jednym akcie prawnym regulacje dotyczące postępowań upadłościowych prowadzących do likwidacji majątku niewypłacalnego dłużnika, postępowań upadłościowych prowadzących do zawarcia układu oraz postępowań naprawczych. W rzeczywistości postępowania upadłościowe prowadzące do zawarcia układu oraz naprawcze były procesami restrukturyzacyjnymi.

Znowelizowane *Prawo upadłościowe* skupia się na jednostkach, w których istnieje zagrożenie kontynuacji działania, a w efekcie tego postępowania następuje ich likwidacja. Wśród jednostek przechodzących proces upadłościowy są takie, które – z uwagi na czas trwania postępowania sądowego – przez kilka lat wciąż prowadzą księgi rachunkowe oraz sporządzają sprawozdanie finansowe.

Jak wskazuje Raport Doing Business (World Bank Group, 2017, s. 232), postępowania upadłościowe trwają w Polsce średnio trzy lata. Równocześnie w badaniach naukowych podkreśla się, iż rachunkowość marginalizuje potrzeby informacyjne jednostek, w których istnieje zagrożenie kontynuacji działania. Przy sporządzeniu bilansu na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości, jako priorytetową stosuje się zasadę ostrożności. Oznacza to, iż nie uwzględnia się przy jego sporządzeniu potrzeb likwidatorów, dla których ważna jest informacja o rzeczywistej wartości zbywczej majątku (Walińska, Jędrzejewski, 2009, s. 165, 172). Ponadto, zauważana jest redukcja obowiązków w zakresie przedkładanych przez dłużnika w sądzie elementów sprawozdań finansowych. W roku 2003 obowiązkowe było dołączenie do wniosku o ogłoszenie upadłości sprawozdania finansowego, a od roku 2009 wymagany jest jedynie bilans². Pozbawienie uczestników postępowania dostępu do informacji dodatkowej może rodzić problemy

¹ Nowelizacja *Prawa upadłościowego i naprawczego* z 2015 r. doprowadziła do zmiany nie tylko wybranych artykułów, lecz również zmiany nazwy na *Prawo upadłościowe*, które funkcjonuje jako ustawa z dnia 28 lutego 2003 r.

² W przypadku jednostek, które nie prowadzą ksiąg rachunkowych obowiązki sprawozdawcze są dodatkowo ograniczone (szerzej: Bauer, 2015a; 2017).

z interpretacją informacji finansowych (Bauer, 2017, 2015a). Jednak znowelizowane prawo opiera w większym stopniu podstawy do wszczęcia postępowania upadłościowego na danych pochodzących ze sprawozdania finansowego. Obowiązująca po nowelizacji prawa przesłanka zadłużeniowa, wskazująca na zaistnienie stanu niewypłacalności odnosi się wprost do prawa bilansowego (Górowski, 2016, s. 215–216). Zgodnie z art. 11 *Prawa upadłościowego* dłużnika należy uznać za niewypłacalnego, jeśli wartość jego zobowiązań (z wyłączeniem rezerw na zobowiązania oraz zobowiązań wobec jednostek powiązanych), zgodnie z bilansem przekracza wartość aktywów. Ponadto, zarówno elementy sprawozdania finansowego, jak i inne dane pochodzące z rachunkowości są elementami bazy informacyjnej postępowania upadłościowego. Zgodnie z prawem, na etapie złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości dłużnik składa w sądzie bilans, a w toku postępowania syndyk przedkłada sprawozdanie finansowe na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości. Jednak w trakcie postępowania upadłościowego, na zasadzie dobrowolności lub na żądanie sędziego, przedkładane są w sądzie również inne elementy sprawozdania finansowego oraz zestawienia czerpiące dane z systemu rachunkowości, takie jak np. zestawienia należności i zobowiązań oraz informacje o wartości zapasów (Bauer, 2009, s. 76). Interesariusze zewnętrzni, zainteresowani sytuacją finansową podmiotu w upadłości mogą wykorzystać te informacje w praktyce. Zaspokojenie potrzeb informacyjnych interesariuszy wymaga jednak zapewnienia im dostępu do akt sądowych.

Celem artykułu jest zbadanie, czy w ocenie specjalistów z dziedziny upadłości wskazane jest zapewnienie dostępu do sprawozdania finansowego oraz czy możliwe jest wykorzystanie informacji w nim zawartych przez interesariuszy zewnętrznych szczególnie zainteresowanych sytuacją finansową podmiotu w upadłości. Omówione zostaną również potrzeby informacyjne stron bezpośrednio zaangażowanych w proces upadłości oraz aspekt prawny dostępu do dokumentów gromadzonych w aktach sądowych. Uwaga w artykule zostanie skupiona na dwóch grupach interesariuszy zewnętrznych, których członkowie nie mają dostępu do ksiąg rachunkowych przedsiębiorstwa przechodzącego postępowanie upadłościowe. W związku z tym, iż głównym celem postępowań upadłościowych w Polsce jest zaspokojenie roszczeń wierzycieli (*Prawo upadłościowe*, 2003, art. 2), za priorytetowe uznano zapewnienie dostępu do sprawozdań finansowych wierzycielom oraz strażnikom ich interesu, czyli sądowi i jego przedstawicielom. Rozważania prowadzone będą w kontekście obecnie obowiązujących przepisów prawa oraz planowanych zmian w zakresie zwiększenia dostępu do informacji procesu upadłościowego. W realizacji tego celu posłużą wyniki badań ankietowych przeprowadzonych na grupie specjalistów z dziedziny upadłości. Wykorzystane zostaną wybrane metody statystyki opisowej.

Prezentowane wyniki są częścią szerszych badań dotyczących informacyjnej roli rachunkowości w procesie upadłościowym. Badania ankietowe zostały przeprowadzone na próbie 58 specjalistów z dziedziny upadłości, co stanowi znaczny procent populacji³. W grupie tej są nie tylko sędziowie, syndycy posiadający dogłębną wiedzę

³ Opis próby badawczej znajduje się w punkcie 4.1.

z zakresu prawa i wieloletnią praktykę w prowadzonych postępowaniach upadłościowych, lecz również członkowie Zespołu Ministra Sprawiedliwości ds. nowelizacji *Prawa upadłościowego i naprawczego*, którzy mieli realny wpływ na nowe *Prawo upadłościowe*, również w zakresie dostępu do informacji finansowej.

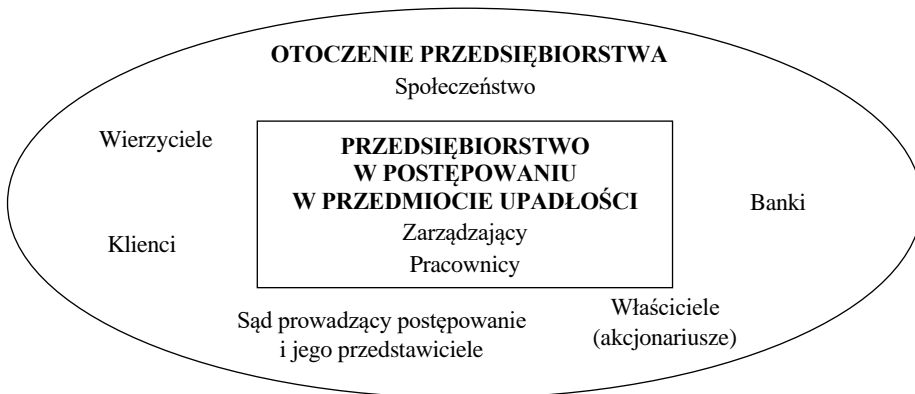
1. Interesariusze zewnętrzni przedsiębiorstwa w procesie upadłościowym

Teoria interesariuszy wskazuje na istnienie grup mających wpływ na działalność przedsiębiorstwa. Oddziaływanie to wynika z ich interesu lub roszczeń w stosunku do przedsiębiorstwa (Evan, Freeman, 1999). W procesie upadłościowym podział na grupy interesariuszy przedsiębiorstwa zależy od etapu postępowania.

We wstępnym etapie postępowania upadłościowego, tj. postępowaniu w przedmiocie upadłości⁴ interesariuszami zadłużonego przedsiębiorstwa są:

- a) interesariusze wewnętrzni: zarządzający oraz pracownicy;
- b) interesariusze zewnętrzni: właściciele (akcjonariusze), wierzyciele, klienci, dostawcy, społeczeństwo, państwo, banki oraz sąd prowadzący postępowanie upadłościowe i jego przedstawiciele (rysunek 1).

Rysunek 1. Interesariusze przedsiębiorstwa w postępowaniu w przedmiocie upadłości

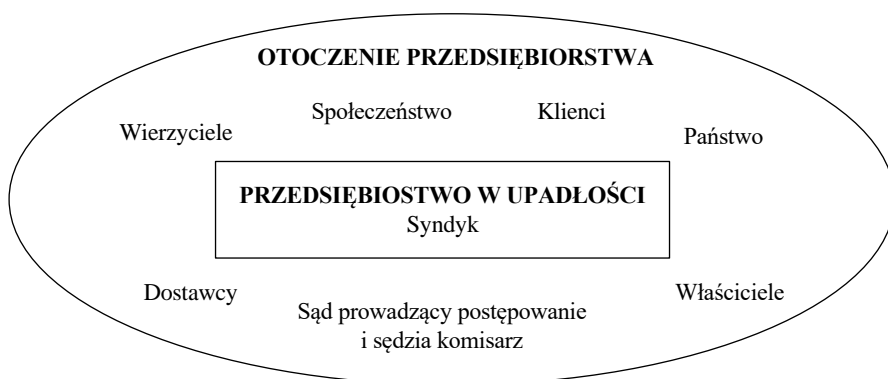
Źródło: opracowanie własne.

Ogłoszenie przez sąd upadłości powoduje, że liczba grup interesariuszy jest mniejsza oraz zmienia się sposób ich oddziaływania na upadłego. S. Morawska i P. Roszkowska (2011) zwracają uwagę, że syndyk masy upadłościowej staje się interesariuszem wewnętrznym, a wśród interesariuszy zewnętrznych należy przede wszystkim wymienić

⁴ Postępowanie w przedmiocie upadłości rozpoczyna się w chwili złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, a kończy z chwilą jej ogłoszenia przez sąd (lub odrzucenia wniosku).

wierzycieli (tj. pracowników, dostawców, organy podatkowe i Zakład Ubezpieczeń Społecznych), sąd prowadzący postępowanie upadłościowe i jego przedstawiciele (tj. sędziego komisarza i jego zastępców), społeczeństwo i państwo (rysunek 2).

Rysunek 2. Interesariusze przedsiębiorstwa we właściwym postępowaniu upadłościowym

Źródło: opracowanie własne.

Poszczególni interesariusze mają odmienne cele w prowadzonym postępowaniu upadłościowym i wynikające z nich potrzeby informacyjne. Jednak stroną poszkodowaną w wyniku upadłości dłużnika są przede wszystkim wierzyciele. Zgodnie z ideą *Prawa upadłościowego* (2003) priorytetowym zadaniem instytucji upadłości jest zaspokojenie w jak najwyższym stopniu ich roszczeń. W związku z tym, uwaga winna się koncentrować na potrzebach tych interesariuszy zewnętrznych oraz przedstawicieli sądu, którzy stoją na straży ich interesów.

W procesie upadłościowym wierzyciele stanowią grupę, którą można rozpatrywać nie tylko z punktu widzenia oddziaływania na przedsiębiorstwo w upadłości, ale również jako interesariuszy sądu. P. Banasik (2016, s. 27–30) stwierdza, że interesanci sądu, czyli strony i uczestnicy postępowań sądowych stanowią jedną z grup interesariuszy zewnętrznych, wobec których sąd ma zobowiązania prawne, finansowe lub organizacyjne. W związku z tym, sąd i jego przedstawiciele, jako strażnicy interesu publicznego, są szczególnie ważnymi interesariuszami przedsiębiorstwa w upadłości (Bauer, 2009, s. 58–59). Zgodnie z *Prawem upadłościowym* (2003) do grupy tej zalicza się sąd rejonowy, sędziego komisarza oraz tymczasowego nadzorcę sądowego lub zarządcę przymusowego w postępowaniu w przedmiocie ogłoszenia upadłości oraz syndyka po ogłoszeniu upadłości.

Istnienie wielu grup interesariuszy wpływa na istnienie często sprzecznych interesów, co w praktyce może prowadzić do konfliktów pomiędzy stronami. W związku z tym efektywne przeprowadzenie postępowania upadłościowego jest niezwykle trudnym zadaniem. Szczególnie ważną rolę w rozwiązywaniu spraw konfliktowych pomiędzy interesariuszami przedsiębiorstwa w upadłości odgrywają sądy upadłościowe (Pottow, 2017, s. 8, 22; Prusak, 2011, s. 97–100).

Realizacja zadań sądu upadłościowego i jego przedstawicieli oznacza konieczność przepływu informacji pomiędzy zainteresowanymi i zaangażowanymi stronami procesu. Z jednej strony, efektywne przeprowadzenie przez sąd postępowania upadłościowego wymaga wykorzystania wielu informacji, w których szczególnie istotną rolę odgrywają informacje finansowe. Zapewnienie tych informacji spoczywa na dłużniku składającym wniosek, a następnie na tymczasowym nadzorcy sądowym lub zarządcy przymusowym oraz syndyku masy upadłości. Ich dostęp do informacji na temat przedsiębiorstwa w procesie upadłościowym jest praktycznie nieograniczony, a zapewnienie przepływu informacji do sądu wynika z realizacji przepisów prawa. Z drugiej strony, rolą instytucji upadłości jest zapewnienie przejrzystości informacyjnej przeprowadzanego postępowania sądowego. Zadanie to jest realizowane poprzez zapewnienie wierzycielom dostępu do informacji gromadzonej w aktach sądowych (Bauer, 2009).

Potrzeby informacyjne stron procesu różnią się w zależności od rozpatrywanej grupy. Interesariusze zewnętrzni zaangażowani kapitałowo (do których należą dostawcy kapitału) chcą wiedzieć, czy spłata ich kapitału wraz z odsetkami nie jest zagrożona, a także chcą mieć możliwość samodzielnej oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa (Wędzki, 2015, s. 18–19, 34). Podejście takie dotyczy również wierzycieli, którzy wchodzi w skład grupy interesariuszy zewnętrznych zaangażowanych kapitałowo. W związku z powyższym, dostęp wierzycieli do informacji finansowej, w tym sprawozdania finansowego jako jednego ze źródeł informacji na temat wartości majątku przedsiębiorstwa w upadłości wydaje się istotny. Wierzyciele mogą stanowić grupę liczną i rozproszoną. Pozbawieni są także wpływu na zawartość bazy informacyjnej procesu upadłościowego. Natomiast na straży ich interesu powinien stać sąd, jego przedstawiciele i ustawodawca.

Sąd prowadzący postępowanie upadłościowe potrzebuje dowodów, na podstawie których wyda wyrok (Wędzki, 2015, s. 20). We wstępnym etapie jego zadaniem jest ocena możliwości przeprowadzenia pokrycia kosztów postępowania upadłościowego. Sąd podejmuje również decyzje, czy w danym przypadku właściwe jest postępowanie upadłościowe, czy można przeprowadzić postępowanie restrukturyzacyjne⁵ i tym samym zachować przedsiębiorstwo dłużnika (*Prawo upadłościowe*, 2003, art. 13, art. 9b). Sąd do podjęcia decyzji potrzebuje informacji na temat wartości majątku dłużnika. W tym celu wykorzystywane są wyceny szacunkowe sporządzone przez przedstawicieli sądu. Jednak w przypadkach, w których nie zostaje powołany tymczasowy nadzorca sądowy lub zarządca⁶, informacje pochodzące z bilansu mają kluczowe znaczenie dla określenia wartości majątku (Bauer, 2014; 2015b).

⁵ Decyzję taką podejmuje sąd, jeśli równocześnie został złożony wniosek o wszczęcie postępowania restrukturyzacyjnego.

⁶ Z badań przeprowadzonych na próbie 100 losowo wybranych przedsiębiorstw, w których ogłoszono upadłość w 2011 r. wynika, iż w 26 przypadkach tymczasowy nadzorca sądowy nie był powołany. Podstawę do podjęcia decyzji na temat możliwości przeprowadzenia postępowania upadłościowego sąd podjął na podstawie bilansu oraz szacunkowej wyceny majątku przeprowadzonej przez dłużnika (Bauer, 2015b, s. 13–14).

Wskazane decyzje wymagają posiadania informacji finansowych, których źródłem mogą być sprawozdania finansowe. W postępowaniach upadłościowych do istotnych źródeł informacji należy również zaliczyć sprawozdania rachunkowe oraz sprawozdania z czynności syndyka. Mają one jednak zupełnie inny charakter, gdyż dotyczą głównie kwestii działań syndyka i wiążących się z nimi wpływów i wydatków. Jak stanowi *Prawo upadłościowe* (2003, art. 168, ust. 6) do sporządzenia tych sprawozdań nie stosuje się przepisów rachunkowości.

2. Sprawozdanie finansowe jako element bazy informacyjnej procesu upadłościowego

Sprawozdanie finansowe sporządzone zgodnie z zasadami i formą określonymi przez rachunkowość ma podstawowe znaczenie dla oceny sytuacji finansowej. Kwestie roli sprawozdawczości finansowej w ocenie kondycji finansowej przedsiębiorstw są poruszane w literaturze i badaniach naukowych stosunkowo często (np. Wędzki, 2013; Hołda, Micherda, 2007). Znacznie rzadziej publikowane są wyniki badań naukowych dotyczących możliwości wykorzystania rachunkowości jako źródła informacji w procesie upadłościowym. Przyczyna tego stanu może tkwić w cechach rachunkowości, która jest nastawiona na zaspokojenie potrzeb informacyjnych interesariuszy jednostek kontynuujących działalność gospodarczą (Walińska, Jędrzejewski, 2009). Dużym ograniczeniem dla informacyjnej roli rachunkowości w procesie upadłościowym jest również fakt, iż poprawne zastosowanie przepisów prawa bilansowego może prowadzić do zniekształcenia obrazu sytuacji finansowej jednostki (Mączyńska, 2009).

Niezależnie jednak od pewnych „ułomności” zasad rachunkowości dla procesu upadłościowego, nie tylko w Polsce, lecz również w innych krajach sprawozdanie finansowe stanowi element bazy informacyjnej procesów upadłościowych (Smith, Stromberg, 2005).

W Polsce zakres danych dostarczanych dla procesu upadłościowego przez rachunkowość w ostatnich latach został wyraźnie ograniczony. *Prawo upadłościowe i naprawcze* w momencie wejścia w życie (w 2003 r.) nakładało na dłużnika obowiązek przedłożenia w sądzie sprawozdania finansowego. Jedynie w sytuacji, w której dłużnik nie był zobowiązany do prowadzenia ksiąg rachunkowych, mógł ubiegać się o zgodę na przedłożenie samego bilansu. Jednak już w 2009 roku obowiązek został zredukowany dla wszystkich dłużników do przedłożenia w sądzie wraz z wnioskiem o ogłoszenie upadłości bilansu. Natomiast w sytuacji, gdy dłużnik nie prowadził ksiąg rachunkowych, miał prawo ubiegać się o zwolnienie ze składania w sądzie jakiegokolwiek elementu sprawozdania finansowego. Obecne *Prawo upadłościowe* podtrzymało te same obowiązki dotyczące składania przez dłużników w sądzie elementów sprawozdania finansowego (tabela 1).

Wymogi te mogą budzić kontrowersje wśród specjalistów z dziedziny rachunkowości, gdyż bilans pozbawiony informacji dodatkowej nie wyjaśnia podstaw jego sporządzenia.

W przypadku złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości szczególnego znaczenia nabiera stwierdzenie, iż sprawozdanie finansowe zostało sporządzone przy braku założenia kontynuacji działania, co będzie miało przełożenie na zastosowane zasady wyceny (Bauer, 2015a).

Tabela 1. Sprawozdanie finansowe w aktach procesu upadłościowego

Etapy postępowania upadłościowego	Osoba odpowiedzialna za przedłożenie sprawozdania finansowego w sądzie	Sprawozdanie finansowe lub jego element	Uczestnicy postępowania mający dostęp do dokumentacji procesu upadłościowego
ETAP 1: postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości	dłużnik* * jeśli jest stroną składającą wniosek * jeśli nie ma podstaw do ubiegania się o zwolnienie z tego obowiązku	bilans	sąd, sędzia komisarz tymczasowy nadzorca sądowy/zarządca przymusowy wierzyciel składający wniosek o ogłoszenie upadłości, jeśli bilans został dołączony do akt
ETAP 2: właściwe postępowanie upadłościowe	syndyk	sprawozdanie finansowe	sąd, sędzia komisarz syndyk wierzyciele

Źródło: opracowanie własne.

Kolejną kwestią jest dostęp do sprawozdania finansowego przedkładanego w sądzie. W postępowaniu upadłościowym dostęp do akt sądowych mają uczestnicy postępowania (tabela 1). Równocześnie, zgodnie z art. 26 *Prawa upadłościowego* (2003) uczestnikiem postępowania o ogłoszenie upadłości jest jedynie dłużnik oraz ci wierzyciele, którzy złożyli wniosek o ogłoszenie upadłości. W praktyce oznacza to, iż tylko w przypadku, gdy wniosek złożył wierzyciel, a dłużnik uzupełnił akta sądowe o sprawozdanie finansowe lub jego elementy, wierzyciel ma do nich dostęp.

Natomiast zgodnie z art. 189 *Prawa upadłościowego* na etapie właściwego postępowania upadłościowego uczestnikami postępowania upadłościowego są już wszyscy wierzyciele, którzy są uprawnieni do zaspokojenia roszczeń z masy upadłości. W związku z tym mają oni możliwość wglądu w sprawozdanie finansowe sporządzone przez syndyka na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości.

Znowelizowane prawo zakłada zwiększenie dostępu do informacji na temat postępowań upadłościowych. W tym celu tworzony jest Centralny Rejestr Restrukturyzacji i Upadłości (*Prawo restrukturyzacyjne*, 2015, art. 5), który ma zacząć obowiązywać w 2018 roku. Pomimo iż rejestr ma spełniać funkcję informacyjną, to nie przewidziano wymogu zamieszczania w nim sprawozdań finansowych na żadnym etapie postępowania.

Kwestia dostępu do sprawozdania finansowego w aktach sądowych jest szczególnie ważna z uwagi na problem z jego udostępnianiem nawet przez te podmioty, które

kontynuują działalność gospodarczą. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez J. Michalaka (2010, s. 87) na grupie 100 największych jednostek gospodarczych w Polsce, jedynie 47% zamieściło sprawozdania finansowe na swojej stronie internetowej. W przypadku spółek notowanych na Gieldzie Papierów Wartościowych w Warszawie zamieszczenie sprawozdań finansowych *online* jest wymagane przepisami prawa. Jednak inne jednostki nie mają takiego obowiązku.

W przypadku spółek, które utraciły zdolność do kontynuacji działania obowiązki informacyjne praktycznie ograniczają się do dostarczenia sprawozdań finansowych na potrzeby postępowania upadłościowego do sądu. W przypadku procesów upadłościowych, nie ma obowiązku publikowania sprawozdań finansowych sporządzanych na potrzeby postępowania upadłościowego. Jednak tworzenie nowego rejestru Centralnego Rejestru Restrukturyzacji i Upadłości (CRRU) może w przyszłości poprawić dostęp do danych finansowych upadłego.

Prawo ewoluuje wraz ze zmianami w otoczeniu gospodarczym. Na zmiany w zakresie rachunkowości i sprawozdawczości znaczący wpływ wywierają oczekiwania użytkowników. W przypadku postępowania upadłościowego, w ostatnich latach widoczne są również zmiany w zakresie informacji dostarczanych przez rachunkowość. Dalszego rozwoju lub zmniejszenia zakresu informacji można doszukiwać się w potrzebach specjalistów z dziedziny upadłości, a także ich postrzeganiu potrzeb informacyjnych uczestników postępowań.

3. Zapotrzebowanie interesariuszy zewnętrznych na informacje pochodzące z rachunkowości w ocenie specjalistów z dziedziny upadłości

3.1. Opis próby badawczej

Badania empiryczne przeprowadzono w okresie od czerwca 2016 do stycznia 2017. W pierwszym etapie kwestionariusze ankietowe zostały wypełnione przez uczestników III. Kongresu Prawa Restrukturyzacyjnego w dniach 16–17 czerwca w Warszawie. W obradach kongresu uczestniczyło około 200 specjalistów z dziedziny restrukturyzacji i upadłości, w tym sędziowie prowadzący postępowania upadłościowe, syndycy, inni praktycy prawa upadłościowego oraz członkowie Zespołu Ministra Sprawiedliwości ds. nowelizacji *Prawa upadłościowego i naprawczego*, tworzący nowelizację *Prawa upadłościowego*, która weszła w życie 1 stycznia 2016 roku. W czasie kongresu uży skano zwrot 34 ankiet.

Z uwagi na niewystarczającą liczebność próby badawczej przeprowadzono drugą część badań, poszerzając próbę o praktyków upadłości współpracujących z Sądem Rejonowym dla Krakowa–Śródmieścia w Krakowie, Wydziałem VIII Gospodarczym dla postępowań upadłościowo-restrukturyzacyjnych oraz Sądem Rejonowym Katowice–

–Wschód w Katowicach, Wydziałem X Gospodarczym prowadzącym postępowania upadłościowe. W drugim etapie badań rozszerzono próbę o 24 osoby, co daje łączny zwrot 58 kwestionariuszy.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż w próbie badawczej znajdują się ankiety przeprowadzone z:

- 10 sędziami prowadzącymi postępowania upadłościowe⁷;
- 11 członkami Zespołu Ministra Sprawiedliwości ds. nowelizacji *Prawa upadłościowego i naprawczego*;
- 51 osobami, które wskazały, iż posiadają doświadczenie praktyczne w postępowaniach upadłościowych prowadzonych w latach 2013–2015, a 30 z nich również doświadczenie praktyczne w prowadzonych postępowaniach zgodnie z prawem obowiązującym od 2016 roku.

Środowisko specjalistów z dziedziny upadłości, z uwagi na ograniczoność zjawiska, jest również nieliczne. W badanej próbie znajdują się odpowiedzi prawie 40% wszystkich członków Zespołu Ministra Sprawiedliwości ds. nowelizacji *Prawa upadłościowego i naprawczego*, który liczył 28 członków (Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości, 2012). W próbie znajduje się również procentowo liczna reprezentacja sędziów upadłościowych. Z danych Stowarzyszenia Sędziów Restrukturyzacyjnych i Upadłościowych wynika, iż w Polsce jest 12 wydziałów które zajmują się sprawami wyłącznie upadłościowymi. Na wydziały te przypada łącznie 87,8 etatów sędziowskich⁸.

Zgromadzona próba badawcza pozwala na przyjęcie założenia, że wypełnione kwestionariusze zawierają opinie osób, które w swojej pracy zawodowej wywierają wpływ na zakres, a nawet jakość dokumentacji finansowej gromadzonej w aktach sądowych procesów upadłościowych.

3.2. Przebieg i wyniki badań empirycznych

W badaniach przyjęto założenie, że możliwość wykorzystania przez interesariuszy zewnętrznych sprawozdania finansowego jako źródła informacji w procesie upadłościowym wiąże się z dostępem do danych oraz indywidualnymi zdolnościami użytkowników do wykorzystania informacji pochodzących z rachunkowości.

Zakres wykonanych badań jest szeroki, dotyczy informacyjnej roli rachunkowości w procesach restrukturyzacji i upadłości. Respondenci odpowiadali na łącznie 149 pytań. Na potrzeby omawianego w artykule zagadnienia wybrano tylko cztery z zadanych

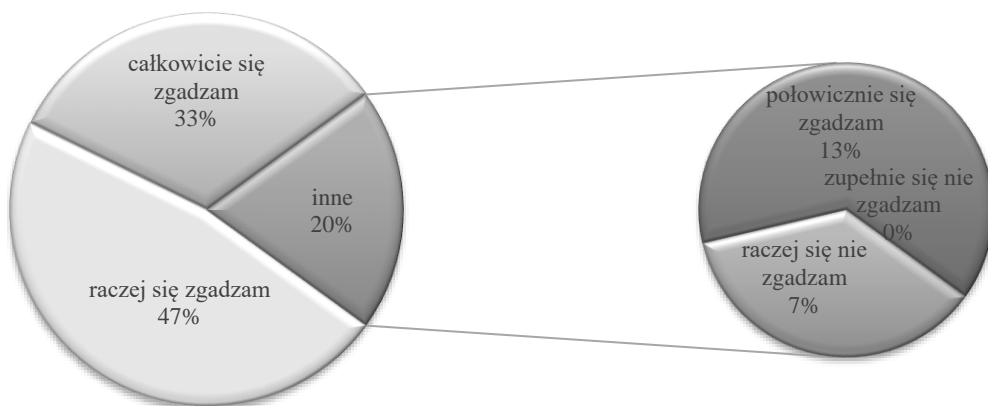
⁷ 15 ankietowanych wskazało podwójną afiliację zawodową. Jeden z sędziów zadeklarował, iż jego wiodącym zawodem jest praca naukowa w dziedzinie nauk prawnych. Równocześnie wskazał, iż posiada doświadczenie praktyczne w zakresie postępowań upadłościowych.

⁸ Ponadto istnieje dodatkowo 18 wydziałów ds. gospodarczych, w których również mogą być rozpatrywane sprawy upadłościowe. Nie jest jednak znana liczba sędziów, którzy w tych wydziałach rozpatrują sprawy upadłościowe.

pytań, z których dwa pierwsze odnoszą się do istotności zapewnienia dostępu do sprawozdania finansowego, trzecie do cech wierzycieli, a czwarte do cech sędziów komisarzy i sędziów orzekających w sprawach upadłościowych, z którymi mieli kontakt specjaliści w swojej praktyce zawodowej.

Zasadniczą kwestią jest ocena czy dostęp interesariuszy zewnętrznych do sprawozdań finansowych jest istotny. Zgodnie z *Prawem upadłościowym* dostęp do akt sądowych jest możliwy dla sędziów oraz uczestników postępowania upadłościowego. Ocenę ważności zamieszczania sprawozdania finansowego w aktach sądowych przedstawiono na rysunku 3. Respondenci zostali poproszeni o odniesienie się do stwierdzenia, czy „zamieszczenie sprawozdania finansowego w aktach sądowych jest istotne dla interesariuszy postępowania, którzy nie mają dostępu do informacji księgowej przedsiębiorstwa-dłużnika”.

Rysunek 3. Ocena ważności zamieszczenia sprawozdania finansowego w aktach sądowych dla interesariuszy postępowania upadłościowego, którzy nie mają dostępu do pełnej dokumentacji księgowej dłużnika

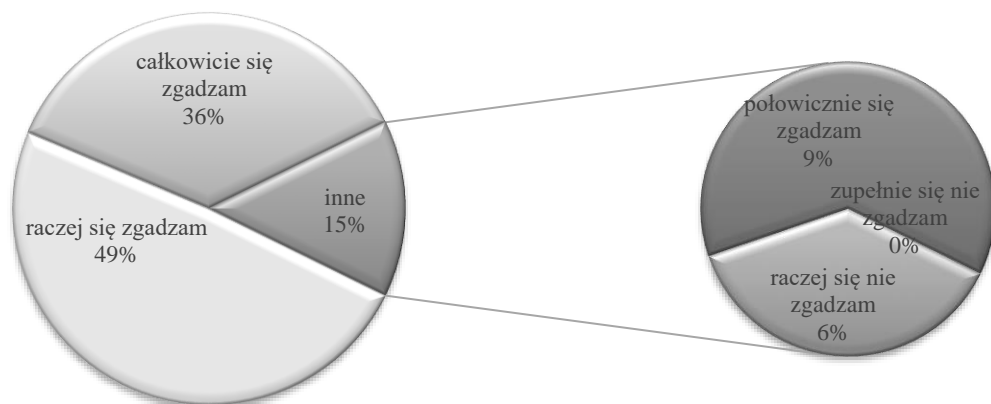

Źródło: opracowanie własne.

W związku z planowanym utworzeniem w 2018 roku Centralnego Rejestru Restrukturyzacji i Upadłości (CRRU) badaniu poddano również potrzebę zapewnienia dostępu do sprawozdania finansowego w tym rejestrze. Aktualne plany nie zawierają możliwości zamieszczenia sprawozdania finansowego w CRRU. Jednak oczekiwania uczestników postępowania upadłościowego mogą przynieść w przyszłości inne rozwiązania. Respondenci zostali poproszeni o odniesienie się do stwierdzenia „zamieszczenie sprawozdania finansowego w Centralnym Rejestrze Restrukturyzacji i Upadłości jest istotne dla interesariuszy postępowania, którzy nie mają dostępu do informacji księgowej przedsiębiorstwa-dłużnika”. Ocenę ważności zamieszczenia sprawozdania finansowego w CRRU przedstawiono na rysunku 4.

W obydwóch zadanych pytaniach respondenci mieli do wyboru odpowiedzi „zupełnie się nie zgadzam”, „raczej się nie zgadzam”, „połowicznie się zgadzam”, „raczej się zgadzam”, „całkowicie się zgadzam”, „nie wiem”. Uzyskano odpowiedzi od 55 respondentów⁹.

Rysunek 4. Ocena ważności zamieszczenia sprawozdania finansowego w CRRU dla interesariuszy postępowania upadłościowego, którzy nie mają dostępu do pełnej dokumentacji księgowej dłużnika

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z badań, w znaczącej większości przypadków respondenci uznali, że dostęp do sprawozdania finansowego jednostki przechodzącej proces upadłościowy – zarówno w aktach sądowych (80% respondentów), jak i w CRRU (85% respondentów) – jest istotny, a nawet bardzo istotny. Na uwagę zasługuje również fakt, iż w badanej próbie o 5% większa liczba respondentów zgodziła się ze stwierdzeniem, iż zamieszczenie sprawozdania finansowego w CRRU jest istotne.

W kolejnym etapie zadano pytanie dotyczące oceny: Jak często w swojej praktyce spotyka się Pani/Pan z interesariuszami postępowań upadłościowych, którzy mają wystarczającą wiedzę do wykorzystania informacji pochodzących ze sprawozdań finansowych? Podpunkt (a) tej oceny dotyczył predyspozycji wierzycieli¹⁰. Uzyskano odpowiedź od 50 respondentów¹¹. Zestawienie wyników odpowiedzi w procentach przedstawiono na rysunku 5. Punkt (c) tej oceny dotyczył sędziów komisarzy oraz sędziów

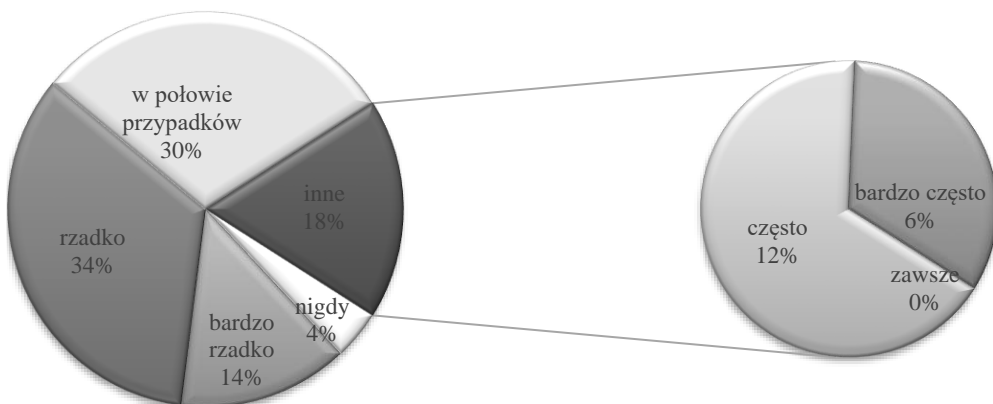
⁹ Dwóch respondentów nie udzieliło odpowiedzi, a jeden wybrał opcję „nie wiem”.

¹⁰ Z uwagi na szerszy zakres badań ocenie podlegały także predyspozycje innych stron związanych z przedsiębiorstwem w upadłości.

¹¹ Dwóch respondentów nie udzieliło odpowiedzi, pięciu odpowiedziało „nie wiem”, a jeden wybrał odpowiedź „nie dotyczy”.

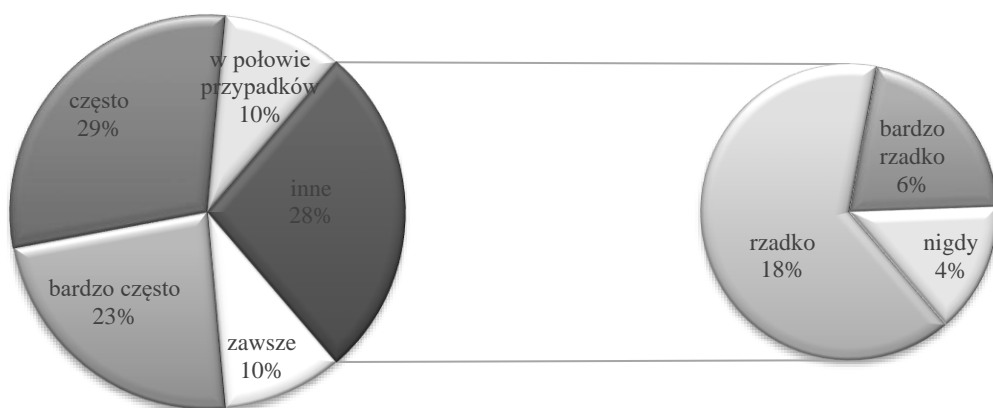
orzekających w sprawie upadłości. Uzyskano odpowiedzi 51 respondentów¹². Zestawienie wyników odpowiedzi w procentach przedstawiono na rysunku 6.

Rysunek 5. Częstotliwość kontaktu specjalisty z dziedziny upadłości z wierzycielami w procesie upadłościowym, którzy mają wystarczającą wiedzę do wykorzystania informacji pochodzących ze sprawozdań finansowych

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 6. Częstotliwość kontaktu specjalisty z dziedziny upadłości z sędziami komisarzami i sędziami orzekającymi w procesie upadłościowym, którzy mają wystarczającą wiedzę do wykorzystania informacji pochodzących ze sprawozdań finansowych

Źródło: opracowanie własne.

¹² Dwóch respondentów nie udzieliło odpowiedzi, czterech odpowiedziało „nie wiem”, a jeden wybrał odpowiedź „nie dotyczy”.

Z udzielonych odpowiedzi wynika, iż w większości przypadków respondenci mają kontakt z wierzycielami, którzy nie mają wystarczającej wiedzy, aby móc wykorzystywać informacje pochodzące ze sprawozdań finansowych. W badanej próbie łącznie 18% odpowiedzi wskazuje jednak na częste lub bardzo częste kontakty respondentów z wierzycielami posiadającymi wiedzę pozwalającą na wykorzystanie danych pochodzących ze sprawozdań finansowych. Pozytywne doświadczenia są odpowiedziami trzech sędziów oraz sześciu doradców restrukturyzacyjnych, adwokatów i radców prawnych.

Udzielone wyniki wskazują na to, iż w opinii specjalistów z dziedziny upadłości w większości przypadków sędziowie-komisarze i sędziowie orzekający w sprawach upadłościowych mają wystarczającą wiedzę do wykorzystania informacji pochodzących ze sprawozdania finansowego. Odpowiedzi „zawsze”, „bardzo często”, „często” łącznie wskazało 62% respondentów. W grupie odpowiedzi „zawsze”, „bardzo często”, „często” opinia w 11 przypadkach została wyrażona przez adwokatów i radców prawnych, w 10 przypadkach przez doradców restrukturyzacyjnych, a w 7 przypadkach jest wynikiem pozytywnej oceny reprezentantów środowiska sędziów. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż w grupie osób, które udzieliły odpowiedzi „bardzo często” znajdują się także księgowa i biegły rewident. Oznacza to, że wiedza umożliwiająca sędziom wykorzystanie informacji pochodzących ze sprawozdań finansowych jest pozytywnie oceniana przez praktyków rachunkowości.

Wyniki badań wskazują na pozytywne podejście respondentów do kwestii zapewnienia dostępu do sprawozdań finansowych, pomimo iż jedynie część z nich spotyka się często lub bardzo często z wierzycielami, którzy są w stanie wykorzystać informacje pochodzące ze sprawozdań finansowych. Znacznie większa grupa respondentów ma pozytywną, a nawet bardzo dobrą opinię na temat wiedzy sędziów komisarzy i sędziów orzekających w sprawach upadłościowych, pozwalającej na wykorzystanie informacji pochodzących ze sprawozdań finansowych.

Opinia specjalistów z dziedziny upadłości wyrażona w pytaniu dotyczącym potrzeby udostępniania sprawozdania finansowego w CRRU wskazuje jednak na to, iż priorytetowe jest zapewnienie dostępu do informacji niezależnie od posiadanych kompetencji użytkowników do jej wykorzystania. Sędzia komisarz i sędzia orzekająca w sprawie upadłości mają pełny i nieograniczony dostęp do akt sądowych. Możliwość wglądu do dokumentacji procesu ułatwia tej grupie interesariuszy fakt, iż znajduje się ona w miejscu ich pracy. Natomiast możliwość wglądu w sprawozdanie finansowe zamieszczone w aktach sprawy, z uwagi na regulacje prawne w zakresie dostępu do dokumentacji sądowej, jak i konieczność dojazdu do siedziby sądu, jest dla wierzycieli utrudniona. Powszechność Internetu ułatwia dostęp do informacji zamieszczonej *online*. W związku z tym wskazane jest wykorzystywanie internetowych źródeł przekazu informacji, również finansowej w procesie upadłościowym przedsiębiorstw. Opinia specjalistów z dziedziny upadłości wpisuje się w ideę roli instytucji upadłości w zakresie redukcji asymetrii informacyjnej¹³.

¹³ Rola instytucji upadłości w zakresie redukcji asymetrii informacyjnej podkreślana jest między innymi w publikacjach Smith, Strömberg (2005), Bauer (2009).

Zakończenie

Postępowanie upadłościowe jest ostatnim etapem cyklu życia przedsiębiorstwa. Zarówno w jego wstępnym, jak i właściwym etapie potrzeba informacji, które pozwolą na jego sprawne przeprowadzenie. Wierzyciele przedsiębiorstwa z racji zaangażowania własnych środków mogą być szczególnie zainteresowani możliwością oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa w upadłości, między innymi na podstawie sprawozdania finansowego. Natomiast sąd i jego przedstawiciele mają stać na straży interesu wierzycieli. Podejmowanie decyzji przez sąd wymaga dostępu do niezbędnych informacji finansowych.

W artykule skupiono się na dwóch warunkach koniecznych wykorzystania sprawozdania finansowego jako źródła informacji dla interesariuszy zewnętrznych zainteresowanych oceną kondycji finansowej dłużnika/upadłego oraz mających dostęp do bazy danych procesu upadłościowego. Celem głównym artykułu było zbadanie, czy w ocenie specjalistów z dziedziny upadłości zapewnienie dostępu do sprawozdania finansowego jest istotne oraz czy możliwe jest wykorzystanie informacji w nim zawartych przez interesariuszy zewnętrznych szczególnie zainteresowanych sytuacją finansową podmiotu w upadłości. Jak wykazano w artykule, w opinii specjalistów z dziedziny upadłości wskazane jest zwiększenie dostępności sprawozdań finansowych dla interesariuszy zewnętrznych za pośrednictwem internetowego rejestru CRRU. Respondenci podkreślili również znaczenie zamieszczania sprawozdania finansowego w aktach sądowych. Większość specjalistów z dziedziny upadłości pozytywnie oceniło wiedzę sędziów komisarzy i sędziów orzekających w sprawach upadłościowych umożliwiającą wykorzystanie informacji pochodzących ze sprawozdań finansowych. Równocześnie jedynie 18% respondentów oceniło, iż miało często lub bardzo często do czynienia z wierzycielami posiadającymi wiedzę pozwalającą na wykorzystanie informacji pochodzących ze sprawozdań finansowych. Wskazanie, iż zamieszczenie sprawozdania finansowego w internetowym rejestrze CRRU jest istotne lub bardzo istotne przez większą grupę respondentów niż w przypadku opinii na temat zamieszczania go w aktach sądowych wpisuje się w koncepcję redukcji asymetrii informacyjnej w procesie upadłościowym. Redukcja asymetrii informacyjnej pomiędzy wierzycielami a dłużnikami miałyby się odbywać poprzez ułatwienie pozyskania danych tej grupie, która dziś ma utrudniony dostęp do dokumentacji procesu. Zasadny wydaje się postulat poszerzenia dostępu do sprawozdania finansowego dla wierzycieli przedsiębiorstwa oraz sądu podejmującego decyzje na temat prowadzonego postępowanie. Nawet jeśli w ocenie specjalistów z dziedziny upadłości w większości przypadków spotykają się oni z wierzycielami niemającymi wystarczającej wiedzy do wykorzystania informacji pochodzących ze sprawozdania finansowego, to jednak mogą oni oczekiwać poszanowania ich praw do pozyskania informacji finansowych na temat przedsiębiorstwa w upadłości. W artykule zastosowano wybrane metody statystyki opisowej, które pomogły w interpretacji uzyskanych wyników badań ankietowych.

Odrębną kwestią – nie poddaną analizie w niniejszym artykule – jest jakość danych finansowych zawartych w sprawozdaniach finansowych przedsiębiorstw przechodzących postępowania upadłościowe, jak również ograniczenia co do użyteczności informacji wynikającej z przepisów prawa. Badania na ten temat były prowadzone w ostatnich latach między innymi przez E. Mączyńską (2009), E. Walińską, S. Jędrzejewskiego (2009), K. Bauer (2014, 2015b).

Wyniki badań stanowią przyczynek do dalszych analiz związanych z rolą rachunkowości w procesie upadłościowym przedsiębiorstw, ze szczególnym uwzględnieniem cech jakościowych sprawozdań finansowych. Pewnym ograniczeniem dla prowadzonych badań jest stosunkowo niewielka liczba specjalistów z dziedziny upadłości w Polsce. Niemniej badania będą kontynuowane na zwiększonej próbie badawczej.

Literatura

- Bauer K. (2017), *Financial Reporting for SMEs in Bankruptcy as Viewed by Insolvency Practitioners: the Case of Polish Entities which do not Keep Books of Account*, IFRS: Global Rules & Local Use, Anglo-American University, Prague, s. 174–186.
- Bauer K. (2015a), *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej w postępowaniu upadłościowym*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, 388, s. 229–237, DOI: 10.15611/pn.2015.388.23.
- Bauer K. (2015b), *Impact of Owner-Occupied Property Valuation by Historical Cost on Fixed Assets Value at Bankruptcy Risk*, „Management and Business Administration”, 23(2), s. 3–23, DOI: 10.7206/mba.ce.2084-3356.138.
- Bauer K. (2014), *Fixed assets valuation in the condition of bankruptcy risk: The role of estimates*, „Journal of Modern Accounting and Auditing”, 10 (6), s. 652–666.
- Bauer K. (2009), *Zarządzanie informacjami w procesie upadłościowo-naprawczym przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Evan W.M., Freeman R.E. (1999), *Teoria nowoczesnej korporacji oparta na koncepcji „udziałowców zewnętrznych”*. *Kapitalizm Kantowski*, [w:] G.D. Chryssides, J.H. Kaler, *Wprowadzenie do etyki biznesu*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa, s. 266–278.
- Górowski I. (2016), *Rola ksiąg rachunkowych w ocenie stanu niewypłacalności przedsiębiorstw w świetle nowych regulacji prawa upadłościowego*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 285, s. 208–217.
- Hołda A., Micherda B. (2007), *Kontynuacja działalności jednostki i modele ostrzegające przed upadłością*, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, Warszawa.
- Mączyńska E. (2009), *Zagrożenia w działalności gospodarczej. Dylematy ustrojowo – strategiczne*, [w:] E. Mączyńska (red.), *Meandry upadłości przedsiębiorstw. Klęska czy druga szansa?* Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 31–62.
- Michalak J. (2010), *Prezentacja sprawozdań finansowych w formie elektronicznej przez największe jednostki gospodarcze w Polsce w świetle oczekiwań interesariuszy*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 59 (115), s. 69–94.
- Morawska S., Roszkowska P. (2011), *Interesariusze w procesie upadłości przedsiębiorcy*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, 2, s. 49–58.
- Prusak B., 2011, *Ekonomiczna analiza upadłości przedsiębiorstw. Ujęcie międzynarodowe*, CeDeWu.pl, Warszawa.
- Smith D.C., Strömberg P. (2005). *Maximizing the value of distressed assets: Bankruptcy law and the efficient reorganization of firms*, [w:] P. Honohan, L. Laeven, *Systemic Financial Crises. Containment and Resolution*, Cambridge University Press, New York, s. 232–275.
- Ustawa z dnia 15 maja 2015 r., *Prawo restrukturyzacyjne*, Dz.U. 2015, poz. 978

- Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. *Prawo upadłościowe*, Dz.U. 2003, nr 60, poz. 535, ze zm.
- Walińska E., Jędrzejewski S. (2009), *Bilans w warunkach utraty kontynuacji działalności – zasada ostrożności, czy treść ekonomiczna*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 51 (107), s. 165–176.
- Wędzki D. (2013), *Użyteczność w teorii sprawozdania finansowego* (w:) *Nauka o rachunkowości na progu gospodarki opartej na wiedzy. Polski sondaż środowiskowy*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 441–454
- Wędzki D. (2015), *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego według polskiego prawa bilansowego*, Wolters Kluwer business, Warszawa.

Źródła internetowe

- Banasik P. (2016), *Interesariusze sądu zaangażowanego społecznie*, „e-mentor”, 2 (64), s. 22–33, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=424201> (dostęp 23.09.2017), <http://dx.doi.org/10.15219/em64.1236>.
- http://repository.law.umich.edu/law_econ_current/135, s. 1–22 (dostęp 23.09.2017).
- Pottow J.A. (2017), *Fiduciary Duties in Bankruptcy and Insolvency*, Law & Economics Working Papers, 135.
- World Bank Group, *Doing Business. Equal Opportunity for All*, 2017, A World Bank Group Flagship Report, <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/D17-Full-Report.pdf> (dostęp 25.05.2017).

